

Riikka Sirkko

Koulunkäynninohjaajien asema ja työnkuva inklusioon pyrkivässä koulussa

Kohokohdat

- Koulunkäynninohjaajilla on tärkeä merkitys oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen antajina.
- Koulunkäynninohjaajat ovat voimavara, jota ei vielä täysin osata hyödyntää oppilaiden oppimisen ja hyvinvoinnin edistämiseksi inklusiivisessa koulussa.
- Koulunkäynninohjaajien työnkuva ja asema kouluissa vaikuttavat edelleen ristiriitaisilta ja selkiintymättömiltä.
- Koulunkäynninohjaajien ammattikunnan asemaa tulisi vahvistaa koulujen käytänteissä sekä koulutusta koskevissa asiakirjoissa.

Inklusiivinen koulu perustuu ajatukseen, että kaikki koulun toimijat tekevät yhteistyötä ja että sen kautta pyritään vastaamaan oppilaiden tuen tarpeisiin ja mahdollistamaan opiskelu lähikoulussa. Läheisimpiä oppilaiden ja opettajien yhteistyökumppaneita koulun arjessa ovat koulunkäynninohjaajat, joiden määrä on meillä Suomessa kasvanut viime vuosikymmenten aikana. Koulunkäynninohjaajien työpanoksella on suuri merkitys oppilaiden oppimisen ja

koulunkäynnin tuen käytännön toteuttamisessa kouluissa. Koulunkäynninohjaajien ammattikunnan työnkuvasta ja asemasta kouluissa ei kuitenkaan juuri puhuta ja ajantasaisen tutkimustiedon määrä on vähäistä. Tämän puheenvuoron tarkoituksena on nostaa keskusteluun koulunkäynninohjaajien ammattikunnan työnkuvaa ja merkitystä inklusioon pyrkivässä perusopetuksessa.

Asiasanat: inklusio, koulunkäynninohjaaja, oppimisen ja koulunkäynnin tuki, perusopetus, yhteistyö

JOHDANTO

Suomalainen koulujärjestelmä on sitoutunut inklusion arvoihin, ja tavoitteena on perusopetuksen kehittäminen näiden arvojen mukaisesti. Tämä tarkoittaa kaikkien lasten oikeutta käydä koulua omassa lähikoulussaan, niin että riittävät tukitoimet varmistavat oppilaan tasa-arvon ja osallisuuden toteutumisen (Opetushallitus, 2014; Perusopetuslaki 628/1998). Vuonna 2011 käyttöön otetun kolmiportaisen oppimisen- ja koulunkäynnin tuen mallin tarkoituksena oli vahvistaa oppilaan oikeutta varhaisiin ja joustavasti muun opetuksen yhteydessä tarjottaviin tukitoimiin. Muutoksen tavoitteena oli lisätä oppimisen ja koulunkäynnin tuen antamisen suunnitelmallisuutta ja tehostaa moniammatillista yhteistyötä sen tarjoamisessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014). Yksi moniammatillinen tuen keino on koulunkäynninohjaajan antama tuki oppilaan oppimiseen ja koulunkäyntiin. Joskus oppilas voi tarvita myös suoraa fyysistä avustamista selviytyäkseen koulun päivittäisissä toiminnoissa. Useissa tutkimuksissa (mm. Bennett ym., 2021; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014; Saloviita, 2020; Sinkkonen ym., 2018; Takala, 2007) koulunkäynninohjaajilla nähdäänkin olevan merkittävä rooli inklusiivisen opetuksen tukemisessa.

Koulunkäynninohjaajien nimikkeet ja pätevyysvaatimukset vaihtelevat kuntien omien päätösten mukaisesti, sillä asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisehdoista (1998/986) koulunkäynninohjaajille ei ole asetettu minkäänlaisia

kelpoisuusvaatimuksia. Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto vahvistettiin kuitenkin jo vuonna 2010 (Opetushallitus, 2010). Ammattitutkinnon nimen vuoksi alan ammattiliitto, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto (JHL), on pyrkinyt vakiinnuttamaan käyttöön ammatinimikettä koulunkäynninohjaaja. Kuitenkin nimikekäytännöt ovat edelleen epäselviä, ja muun muassa perusopetuslaissa (358/1998) sekä Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014) puhutaan avustajapalveluista ja käytetään nimikettä avustaja. Tässä puheenvuorossa käytän nimikettä koulunkäynninohjaaja pois lukien kohdat, joissa viitataan työn historialliseen taustaan.

Koulunkäynninohjaajien rooli kouluissa on vahvistunut, sillä vuosikymmenten myötä koulunkäynninohjaajien määrä on kasvanut suuresti sekä meillä että kansainvälisesti (O'Connor, 2021; Suomen virallinen tilasto, 2021). Tästä huolimatta koulunkäynninohjaajien tarpeellisuudesta käydään aika ajoin keskustelua ja koulunkäynninohjaajia jätetään palkkaamatta muun muassa kuntien säästöpainneiden vuoksi (Eskelinen & Lundbom, 2016). Koronapandemian ja sen aikana toteutetun etäopetusjakson aikana keväällä 2020 koulunkäynninohjaajien merkitys oppimisen tuen antajina oli epäselvä (YLE, 2020). Useat koulunkäynninohjaajat ovat kertoneet olevansa väliinputoajia koulun yhteistyökäytänteissä, eikä heidän olemassaoloon koulun henkilöstössä useinkaan muisteta julkisessa puheessa (myös Vikman & Pihakivi, 2021).

Useissa kouluissa koulunkäynninohjaajat ovat näkymättömiä yhteisten, koko koulua koskevien asioiden käsittelyssä. Tällöin koulunkäynninohjaajat eivät pääse

osallistumaan koulun henkilöstön yhteisiin palavereihin, eikä tieto niissä käsitellyistä asioista tavoita koulunkäynninohjaajia. Koulunkäynninohjaajien mielipidettä ja näkökulmaa yhteisiin, koko koulua koskeviin asioihin ei aina kysytä. Poikkeuksia onneksi myös esiintyy, ja joissakin kouluissa koulunkäynninohjaajat ovat tiivis osa kouluyhteisöä ja aktiivisesti mukana koulun yhteisten asioiden käsittelemisessä.

Koulunkäynninohjaajien asemaa ja osallistumista kouluissa heikentävät usein määräaikaisten työsuhteiden, lyhyt päivittäinen työaika sekä työn keskeytyminen kesäajaksi eli niin kutsuttu kesäkeskeytys. Nämä samat kysymykset ovat olleet keskustelun kohteena ammattikunnan alkuajoista asti (mm. Murto, 1988; Ranne, 1977). Koulunkäynninohjaajien työtilannetta parantaa joissakin tilanteissa kunnan järjestämä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, joissa useat koulunkäynninohjaajat voivat jatkaa työpäiväänsä ennen tai jälkeen oppituntien.

Koulunkäynninohjaajien työtä on meillä Suomessa tutkittu suhteellisen vähän koulunkäynninohjaajien määrään nähden. Takala (2005, 2007) on tutkimuksissaan havainnoinut koulunkäynninohjaajien työpäivän rakennetta ja tehtäväsisältöjä sekä työn sisällön eroja erityis- ja yleisopetuksessa. Mäensivu ja kumppanit (2012) ovat tutkineet koulunkäynninohjaajien näkemyksiä koulutuksesta ja ammatillisesta kompetenssista, ja Eskelinen ja Lundbom (2016) tarkastelivat tutkimuksessaan koulunkäynninohjaajien ammatillista itseyttä yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin. Kaikille näille neljälle tutkimukselle oli yhteistä, että niissä tuotiin esille koulunkäynninohjaajan ja opettajan yhteistyön tekemisen merkitystä oppilai-

den oppimisen ja koulunkäynnin tukemisessa.

Koulunkäynninohjaajille on kouluissa suuri tarve, mutta heidän epäselvän asemansa vuoksi haluan tässä puheenvuorossa tuoda esille koulunkäynninohjaajien työnkuvaa ja asemaa inklusiivisessa koulussa. Puheenvuoroni perustuu tekeillä olevaan tutkimukseen, jossa kartoitetaan koulunkäynninohjaajien kokemuksia omasta työstään. Aihepiiriä tarkastellaan tässä puheenvuorossa yhden koulun työntekijäryhmän näkökulmasta.

TEKNISESTÄ AVUSTAJASTA Koulunkäynninohjaajaksi – ammattikunnan historiallinen kehitys

Koulunkäynninohjaajien ammattikunnan alku löytyy vuodesta 1967, jolloin Suomen ensimmäiset ”tekniset avustajat” aloittivat työnsä kouluissa (Leikas & Rantio, 2003). 1970-luvun loppupuolella Opettaja-lehdessä kirjoitettiin ilmiöstä, jota ”kutsutaan kouluavustajaksi, luokka-avustajaksi tai peräti apuopeksi” (Ranne, 1977, 7). Opettaja-lehden jutun mukaan tällä ilmiöllä tarkoitettiin kouluihin työllisyysmäärärahoihin palkattua avustavaa henkilöstöä. Avustavan henkilöstön käyttötarkoitus oli tuolloin kuitenkin epäselvä, ja joissakin kouluissa heitä oli käytetty myös opettajina.

1980-luvulla koulunkäyntiavustajat olivat opetusministeriön ja Kouluhallituksen valtionavun piiriin kuuluvia työntekijöitä. Heidän työnkuvaansa kuului vammaisen oppilaan avustaminen koulunkäyntiin liittyvissä tilanteissa, kuten oppitunneilla, välitunnilla ja ruokailussa (Haapanen, 1985; Murto, 1988). Koulunkäyntiavustajien

palkkaamiseen anottiin Kouluhallitukselta lupa, jota ei kuitenkaan aina myönnetty (Haapanen, 1985). 1980-luvulla kouluissa työskenteli koulunkäyntiavustajien lisäksi kouluavustajia. Kouluavustajat oli palkattu työllisyysvaroin kunnan työllistämisveloitteen täyttämiseksi, ja heidän tehtävänään oli toimia opettajien ja toimistohenkilökunnan apuna. Käytännössä kouluavustajia palkattiin kuitenkin oppilaiden avustamiseen, sillä luvanvaraisia koulunkäyntiavustajia saatiin vuosittain palkata liian vähän tarpeeseen nähden (Murto, 1988).

Koulunkäyntiavustajan ammattitutkinnon perusteet hyväksyttiin vuonna 1993, ja koulunkäyntiavustajan ammattitutkintoon tarjottiin valmentavaa koulutusta. Varsinainen ammattitaidon osoittaminen tapahtui näyttökokeiden kautta (Opetushallitus, 1993). Koulunkäyntiavustajan työtehtäviksi määriteltiin 1990-luvulla oppilaan auttaminen ja tukeminen niissä toiminnoissa, joista tämä ei kehitysvaiheensa, vammansa tai sosiaalisen tilanteensa vuoksi itse selviydy (Aamurusko, 1995). Nykyisessä koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinnossa (Opetushallitus, 2010) ammattitaidon osoittaminen tapahtuu näyttötutkintojen kautta. Usein näyttötutkintoja edeltää valmistavan koulutuksen suorittaminen, mutta se ei kuitenkaan ole pakollista.

Nykyisessä ammattitutkinnon kuvauksessa (Opetushallitus, 2010) koulunkäynninohjaajan työn sisällöksi määritellään oppilaan kasvun, kehityksen, oppimisen ja toiminnan tukeminen, ohjaaminen ja avustaminen erilaisissa toimintaympäristöissä moniammatillista yhteistyötä tehden. Ammattitutkinnon sisällöissä on oppilaan auttamisen ja tukemisen näkökulmasta siirretty kohti ohjaamisen ja tuke-

misen näkökulmaa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 74) koulunkäynninohjaajien työn sisällöksi määritellään ohjaaminen ja tukeminen: ”Avustaja ohjaa ja tukee oppilasta päivittäisissä tilanteissa oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvien tehtävien suorittamisessa opettajan tai muiden tuen ammattihenkilöiden ohjeiden mukaisesti”. Koulunkäynninohjaajien työnkuva on kiinteästi sidoksissa opettajiin tai muihin oppilaan kanssa työskenteleviin ammattilaisiin. Koulunkäynninohjaajien asema koulussa onkin opettajille alisteinen, ja ammattien hierarkkisuus rakentuu koulutuksen ja asiantuntijuuden kautta tehtäville eroille (Riitaola, 2013).

RUTIINITEHTÄVIÄ, OPPILAIKEN LÄHELLÄ OLEMISTA JA TYÖRAUHAN TURVAAMISTA

Ranne (1977) ja Murto (1989) määrittivät ammattikunnan alkuvaiheissa avustajan työnkuvaksi oppituntin valmisteluun ja koulun rutiinitehtäviin liittyvät tehtävät. Rutiinitehtäviä koulussa olivat muun muassa kahvin keittäminen opettajanhuoneessa, erilaiset koulun tilojen siivous- ja järjestytyöt, monistaminen ja askartelujen valmistelu. Yhä edelleen nämä samat koulun rutiinitehtävät kuuluvat usean koulunkäynninohjaajan työnkuvaan. Koulunkäynninohjaajat kertovat tekevänsä usein opettajan työhön kuuluvia oppituntien valmistelutöitä.

Rutiiniluonteiseksi tehtäväksi koulussa on nykyisin muodostunut myös opettajan sijaisena toimiminen opettajan poissa ollessa. Koulunkäynninohjaajan käyttäminen sijaisena on helppoa, sillä hän tuntee

oppilaat ja on helposti saatavilla (Mikola, 2011). Koulunkäynninohjaajan toimies- sa opettajan sijaisena ei kuitenkaan aina palkata sijaista koulunkäynninohjaajan työ- hön. Näissä tilanteissa koulunkäynninoh- jaaja hoitaa samanaikaisesti sekä opet- tajan- että oman koulunkäynninohjaajan työnsä eli henkilöstömäärä on luokassa al- haisempi kuin normaalitilanteessa.

Koulunkäynninohjaajat työskentele- vät usein erillisissä tiloissa yksittäisten op- pilaiden tai pienten oppilasryhmien kans- sa. Useissa tutkimuksissa (mm. Mikola, 2011; Paju, 2021; Webster & Blatchford, 2014) on havaittu, että koulunkäynninoh- jaajille saatetaan jakaa vastuuta oppilaiden opetuksen suunnittelemisesta ja toteut- tamisesta. Etenkin näin saattaa tapahtua tilanteissa, joissa koulunkäynninohjaaja työskentelee yksittäisen oppilaan henki- lökohtaisena avustajana. Näin ei kuiten- kaan tulisi olla, vaan pedagoginen vastuu on aina opettajalla ja opettajan tulee olla tietoinen oppilaansa tilanteesta. Yleisesti koulunkäynninohjaajien tehtäväksi koetaan kouluarjen sujumisen varmistaminen, jotta opetusta on mahdollista toteuttaa (Eskeli- nen & Lundbom, 2016).

Koulunkäynninohjaajien työn pääasi- allisena kohteena koulussa ovat oppilaat, ja koulunkäynninohjaajat työskentelevät kouluissa joko oppilaiden henkilö- tai luok- kakohtaisina ohjaajina. Samassa luokassa voi työskennellä useita koulunkäynninoh- jaajia riippuen oppilaiden tuen tarpeesta (Takala, 2016). Työnsä tärkeimmäksi tehtäväksi koulunkäynninohjaajat määrit- televät oppilaiden oppimisen ja kasvun tukemisen (Paju, 2021), ja usein koulun- käynninohjaajat kokevat olevansa opet- tajaa läheisemmässä vuorovaikutussuh- teessa oppilaiden kanssa. Myös monet

opettajat ovat tiedostaneet tämän lähei- sen suhteen (esim. Sinkkonen, 2018).

Koulunkäynninohjaajien ja oppilaiden läheisen suhteen muodostumista edistää se, että koulunkäynninohjaajat ovat usein mukana kouluarjen vapaissa tilanteissa, kuten välitunneilla, erilaisissa siirtymäti- lanteissa sekä aamu- ja iltapäivähoidos- sa, jossa on aikaa ja tilaa oppilaiden yk- silölliselle kohtaamiselle ja kuulemiselle. Eskelisen ja Lundbomin (2016) mukaan koulunkäynninohjaajien ammattikunta määrittelee itsensä oppilaiden emotionaa- lisiksi kasvattajiksi ja asemoi itsensä hel- posti lähestyttäväksi aikuisiksi opettajan ja oppilaan välissä. Koulunkäynninohjaajat ovat koulun yleinen aikuisresurssi, jonka merkitys on korostunut muiden koulun tut- tujen ja pysyvien työntekijöiden, kuten sii- voojien, vahtimestareiden ja keittäjien, ka- dotessa kouluilta (Eskelinen & Lundbom, 2016).

Merkityksellisenä osana koulunkäynni- nohjaajien työhön, niin opettajien kuin kou- lunkäynninohjaajien oman näkemyksen mu- kaan, kuuluu koulun työrauhan turvaaminen ja ylläpitäminen (myös Keskilammi, 2020). Työrauhan turvaamisella koulunkäynninoh- jaajat tarkoittavat oppilaiden valvontaa ja käyttäytymisen ohjaamista oppitunneilla, siirtymätilanteissa tai välitunneilla. Joissa- kin tilanteissa koulunkäynninohjaajat toimi- vat myös yksittäisten oppilaiden ”varjona”, henkilökohtaisena aikuisena, joka valvoo oppilaan toimintaa lähietäisyydeltä. Usein tiivistä koulunkäynninohjaajan valvontaa tarvitaan, mikäli oppilaalla on taipumusta esimerkiksi karkailuun tai aggressiiviseen käyttäytymiseen toisia oppilaita kohtaan.

Koulunkäynninohjaajat joutuvat työs- sään olemaan ajoittain mukana oppilai- den kiinnipitotilanteissa, jolloin oppilaan

käyttäytymistä joudutaan hallitsemaan fyysisesti kiinni pitämällä. Kiinnipitotilanteissa on ristiriita lain ja arjen käytännön välillä, sillä koulunkäynninohjaajilla ei ole perusopetuslaissa säädettyä kurinpito-oikeutta eivätkä koulunkäynninohjaajat lain mukaan voi loukata oppilaan fyysistä koskemattomuutta kuin hätävarjelutilanteissa (JHL, 2019). Kurinpito-oikeuden puutteen vuoksi myös välituntivalvontojen tulisi tapahtua opettajan parina. Toimiminen työrauhanturvaajina ilman kurinpito-oikeutta saattaa osaltaan heikentää koulunkäynninohjaajien työhyvinvointia, sillä tilastojen mukaan koulunkäynninohjaajat joutuvat työssään kohtaamaan väkivalta- ja uhkatilanteita, tavaroiden heittäilyä, lyömistä ja potkimista lasten taholta enemmän kuin muut palvelu- ja hoitotyöntekijät (Työterveyslaitos, 2021).

Joskus haasteita koulunkäynninohjaajan työssä aiheuttavat opettajan kanssa erilaiset näkemykset työrauhasta, ja tällöin koulunkäynninohjaaja joutuu tasapainoilemaan oman koulunkäynninohjaajan roolinsa ja opettajan pedagogisen ja kurinpidollisen johtajuuden välillä (Mikola, 2011).

YHTEISTYÖ OPETTAJAN KANSSA

Koulunkäynninohjaajan oppilaalle antama oppimisen ja koulunkäynnin tuki sekä työrauhan ylläpitäminen edellyttävät läheistä yhteistyötä opettajien kanssa. Parhaimmillaan yhteistyö opettajan ja koulunkäynninohjaajan välillä on saumatonta tiimityöskentelyä ja työllä on selkeästi määritelty yhteinen tavoite. Tällöin koulunkäynninohjaaja on opettajan työpari, toinen turvallinen aikuinen opettajan rinnalla

(Seppälä-Pänkäläinen, 2009). Tiimityöskentelyssä sekä opettaja että koulunkäynninohjaaja pystyvät hyödyntämään omaa erikoisosaamistaan oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tukemisessa. Usein koulunkäynninohjaajan tekemillä havainnoilla ja koulun epävirallisissa tilanteissa saamalla tiedoilla oppilaasta on suuri merkitys oppilaan kokonaistilanteen kartoittamisessa ja tuen oikein kohdentamisessa (Sinkkonen, 2018). Olennaista yhteistyön tekemisessä on toisen kunnioittaminen, avoin vuorovaikutus sekä ajatusten ja näkemysten vaihtaminen luokan ja oppilaiden tilanteista ja heidän tukemisensa keinoista (Biggs ym., 2016). Yhteistyön tekemisen tavat vaihtelevat kuitenkin kouluittain sekä luokittain, eikä yhteistyön tekeminen välttämättä aina ole sujuvaa.

Paju (2021) on todennut, että opettajan ja koulunkäynninohjaajan välillä vallitsee ammatillinen raja, jonka ylittäminen ei aina välttämättä ole helppoa. Koulunkäynninohjaajat voidaan nähdä kouluissa joko yhteistyökumppaneina tai pelkkänä luokkatyön yhtenä resurssina (Paju, 2021). Yhteistyön tekemisen epäselvyydet ja haasteet saattavat johtua muun muassa koulunkäynninohjaajien epäselvästä työnkuvasta sekä nimikekäytäntöjen kirjavuudesta. Monelle opettajalle ei edelleenkään ole selvää, mikä on koulunkäynninohjaajan asema ja työnkuva koulussa. Onko koulunkäynninohjaaja opettajan apulainen, työrauhanturvaaja vai aito yhteistyökumppani? Edelleen osittain vallalla oleva perinteinen mielikuva opettajasta autonomisena ammattilaisena (Saari ym., 2017) ei tue ajatusta yhteistyökumppanuudesta ammattitutkinnon suorittaneen koulunkäynninohjaajan kanssa. Opettajien suhtautumisella koulunkäynninohjaajiin on-

kin Biggsin ja kollegoiden (2016) mukaan suuri merkitys yhteistyön onnistumiselle.

KOULUNKÄYNNINOHJAAJIEN ASEMAN VAHVISTAMINEN INKLUSIIVISESSA KOULUSSA

Puheenvuoroni tarkoituksena on ollut tuoda esille koulunkäynninohjaajien työnkuvaa ja asemaa inklusiivisessa koulussa. Koulunkäynninohjaajien ammattitutkintojen perusteiden (Opetushallitus, 1993; Opetushallitus, 2010) kuvausten perusteella näyttää siltä, että koulunkäynninohjaajien työn määrittely on laajentunut koulun apu-töiden tekijästä laajempaan näkökulmaan, jossa työn kohteena on kokonaisvaltainen oppilaan kasvun ja kehityksen tukeminen yhteistyössä muun henkilöstön kanssa. Kuitenkin useissa kouluissa koulunkäynninohjaajien usein hyvin lyhyttä työaikaä käytetään koulun rutiinityötehtävien tekemiseen oppilaiden kanssa työskentelyn sijasta ja koulunkäynninohjaajat voidaan määrätä tekemään kouluissa melkein pä mitä työtä tahansa.

Koulunkäynninohjaajien käyttäminen opettajan sijaisena on helppo ratkaisu, koska koulunkäynninohjaaja tuntee oppilaat ja luokan toimintakulttuurin. Mikäli koulunkäynninohjaajalle ei kuitenkaan näissä tilanteissa palkata sijaista, herää kysymys, miten hyvin oppimisen ja koulunkäynnin tuen antaminen oppilaille toteutuu, jos koulunkäynninohjaaja hoitaa samalla sekä opettajan työn että omansa. Mikola (2011) nostaa tutkimuksessaan esiin tärkeän kysymyksen siitä, kuinka suuri osa oppilaiden tuesta koulussa hoidetaan koulunkäynninohjaajien avulla ja millainen tuen antaminen kuuluu erityisopettajien

tai muiden opettajien tehtäviin. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (2014) kolmiportaisen tuen toimeenpanosta yksi käytetyin tukimuoto kaikilla tuen tasoilla oli nimenomaan koulunkäynninohjaajan antama oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Mikäli koulunkäynninohjaajien ensisijaiseksi tehtäväksi nähdään oppilaiden kanssa tehtävä työ, olisi syytä pohtia, voisiko koulun rutiinitehtävien tekemiseen palkata esimerkiksi tukityöllistettäviä henkilöitä. Näin koulunkäynninohjaajien työresurssia vapautuisi oppilaiden kanssa tehtävään työhön.

Opettajien sekä osittain myös koulunkäynninohjaajien itsensä epä tietoisuus koulunkäynninohjaajan työnkuvasta ja vastuista estää yhteistyön tekemistä oppilaan parhaaksi. Mikolan (2011) mukaan epäselvyys koulunkäynninohjaajien asemasta koulussa kytkeytyy laajempaan kysymykseen siitä, mitä opettamisella, ohjaamisella ja oppimisella ymmärretään kouluyhteisössä ja miten nämä käsitteet määritellään. Opettajan ja koulunkäynninohjaajan yhteistyön tekemisen haasteet voivat liittyä osittain opettajan autonomiseen asemaan ja edelleen osittain voimisaan olevaan yksin tekemisen kulttuuriin (Saari ym., 2017). Inklusion edistämisen näkökulmasta tiivis yhteistyö koulunkäynninohjaajien ja opettajien välillä ja yhteinen jaettu näkemys oppilaista ovat ensiarvoisen tärkeitä (Bennett ym., 2021).

Näyttääkin siltä, että koulunkäynninohjaajat ovat koulujemme voimavara, jota ei vielä täysin osata hyödyntää inklusiioon pyrkivässä perusopetuksessa. Kuitenkin vain yhteistyön kautta on mahdollista vastata heterogeenisen oppilasjoukon tarpeisiin. Koulunkäynninohjaajien ja oppilaiden välinen läheinen suhde tulisi kouluissa

nähdä mahdollisuutena, ja koulunkäynninohjaajia tulisi entistä enemmän ottaa mukaan oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnitteluun (myös Sinkkonen ym. 2018; Takala, 2007). Opettajan ja koulunkäynninohjaajan havainnot yhdistämällä oppilaan tilanteesta ja mahdollisesta tuen tarpeesta on helpompi saada laajempi näkemys.

Koulunkäynninohjaajien asemaa kouluissa tulisi vahvistaa määrittelemällä heitä koskevat pätevyysvaatimukset ja työnkuva asetuksessa opetustoimen henkilöstöstä (986/1998). Asetuksessa määritellään jo aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajan pätevyys. Lisäksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tulisi selkeämmin avata koulunkäynninohjaajan ja opettajan välisen yhteistyön merkitystä oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tukemisessa. Alan ammattiliiton suosittelemalla koulunkäynninohjaaja-ammattinimikkeen käyttäminen opetusta sääntelevissä asiakirjoissa avustaja-nimikkeen sijaan olisi paremmin esille koulunkäynninohjaajien merkitystä kouluissa, ja se korostaisi samalla koulunkäynninohjaajien asemaa yhteistyön tekijänä (Eskelinen & Lundbom, 2016). Samalla se yhdenmukaistaisi kuntien varsin kirjavia nimikekäytänteitä. Koska koulunkäynninohjaajat toimivat kouluissa paljon erilaisissa työrauhan ylläpito- ja valvontatehtävissä, olisi hyvä nostaa keskusteluun koulunkäynninohjaajien oikeudellinen asema näissä tilanteissa.

Koulujen tasolla olisi tärkeää keskustella koulunkäynninohjaajien asemasta omassa työyhteisössä ja pohtia, ylläpitävätkö koulujen toimintakulttuurit ammatillisia hierarkioita ja tulevatko kaikki työntekijät kohdelluiksi työssään tasa-arvoisesti. Useissa kouluissa muun muas-

sa opettajanhuoneet on nimetty uudelleen henkilökunnan huoneiksi, koska on haluttu korostaa kaikkien koulun työntekijöiden tasa-arvoisuutta. Lisäksi huomiota on kiinnitetty koulunkäynninohjaajien kuulemiseen yhteisissä asioissa.

Koulunkäynninohjaajat ovat usein opettajien läheisimpiä yhteistyökumppaneita. Tätä seikkaa on tärkeää tuoda esille opettajankoulutuksessa, jossa koulunkäynninohjaajien kanssa tehtävä yhteistyö saattaa usein jäädä liian vähäisen huomion kohteeksi. Opettajan tehtävänä luokassa on paitsi opettaa oppilaita, myös tehdä yhteistyötä koulunkäynninohjaajan ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa niin, että yhteistyön kautta pystytään tukemaan kaikkien oppilaiden oppimista ja koulunkäyntiä. Kaikkien koulun aikuisten yhteistyön merkitystä ei inklusioon pyrkivässä koulussa voi liikaa korostaa.

Kirjoittajatiedot:

Riikka Sirkko, KT, yliopistonopettaja, Kasvatustieteiden laitos, Oulun yliopisto

LÄHTEET

- Aamurusko, T. (1995). Avustaja avustaa, opettaja opettaa. Vammaisen lapsi ei halua erottua luokasta. *Opettaja*, 43–44, 58–59.
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986#L3a>
- Bennett, S., Gallagher, T., Somma, M., & White, R. (2021). Transitioning towards inclusion: a triangulated view of the role of educational assistants. *Journal of Research Special Educational Needs*, 21(3), 187–197. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12508>
- Biggs, E. E., Gilson, C. B., & Carter, E. W. (2016). Accomplishing more together: Influences to the quality of professional relationships between special educators and paraprofessionals. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 41(4), 256–272. <https://doi.org/10.1177/1540796916665604>
- Eskelinen, T. & Lundbom, P. (2016). Koulunkäynninohjaajat: itseymmärrys ja kamppailu merkityksestä. *Kasvatus ja aika*, 10(4), 44–61. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/a3_1601171059.pdf
- Haapanen, R. (1985). Koulunkäyntiavustajat – opetuksen tukitoimenpide. *Opettaja*, 79(42), 14–15.
- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto, JHL (9/2019). Koulunkäynnin- ja aamu- ja iltapäivätoiminnanohjaajan opas. <https://www.jhl.fi/jhl/materiaalipankki/opaat/#>
- Keskilammilampi, T. (2020). Luokanopettajien kokemuksia työrauhaa tukevan toimintakulttuurin rakentamisesta luokkaan. *Kasvatustieteen pro gradu*. Chydenius Instituutti.
- Leikas, R. & Rantio, P. (2003). Taiteilua opettajan ja oppilaan välissä – Olla huomaamaton, mutta tehokas. *Erytispedagogiikan pro gradu*. Jyväskylän yliopisto.
- Mikola, M. (2011). Pedagogista rajankäyntiä koulussa. *Inklusioreitit ja yhdessä oppimisen edellytykset*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 412.
- Murto, P. (1988). Koulunkäyntiavustajat ja kouluavustajat. *CP-lehti*, 23(8), 6–7.
- Mäensivu, K., Uusiautti, S., & Määttä, K. (2012). Special needs assistant – The special characteristic and strength of the school system in Finland. *European Journal of Educational Research*, 1(1), 23–36. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.1.1.23>
- O'Connor U., Hasson, F., McKeever, C., & Finlay, J. (2021). It is changed beyond all recognition: exploring the evolving habitus of assistants in special schools. *Journal of research in special educational needs*, 21(2), 146–155. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12506>
- Opetushallitus (1993). Koulunkäyntiavustajan ammattitutkinnon perusteet. Määräys 28/011/2003. <https://docplayer.fi/3322248-Nayttotutkinnon-perusteet.html>
- Opetushallitus (2010). Koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto. Määräys 63/011/2010. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/216546/naytto/tiedot>
- Opetushallitus (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014). Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvitys kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu* 2014:2. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75235/okm02.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Paju, B. (2021). An expanded conceptual and pedagogical model of inclusive collaborative teaching activities. *Faculty of Educational Sciences, University of Helsinki*.
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Ranne, V. (1978). Kouluavustaja. *Opettaja*, 72(43), 7.
- Riitaaja, A.-L. (2013). Toiseuksien rakentuminen koulussa. Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta. Käyttätymistieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 346. Helsingin yliopisto.
- Saari, A., Salmela, S. & Viilkilä, J. (2017). Bildung- ja curriculum-perinteet suomalaisessa opetussuunnitelmassa ajattelussa. Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (toim.), *Opetussuunnitelmatutkimus: Keskustelunavauksia suomalaiseen kouluun ja opettajankoulutukseen* (s. 61–82). Tampere University Press.
- Saloviita, T. (2020). Teacher attitudes towards the inclusion of students with support needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 20(1), 64–73. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12466>
- Seppälä-Pänkäläinen, T. (2009). Oppijoiden moninaisuuden kohtaaminen suomalaisessa lähikoulussa: etnografia kouluyhteisön aikuisten yhdessä oppimisen haasteista ja mahdollisuuksista. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*.
- Sinkkonen, H.-M., Koskela, T., Moisio, K. & Suolanen, S. (2018). Yhteisopettajuus osana kolmiportaisen tuen toteuttamista. *Tapaustutkimus yhden koulun toimintamalleista*. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI Bulletin*, 28(2), 14–34.

- Suomen virallinen tilasto (SVT) [23.3.2021]. Työssäkäynti. Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/tyokay/yht.html>
- Takala, M. (2005). Koulunkäyntiavustajan työn sisältö ja haasteet. Helsingin yliopisto, Helsingin kaupunki, Opetusvirasto. <https://docplayer.fi/7590002-Koulunjayntiavustajan-tyonsisalto-ja-haasteet-marjatta-takala-2005.html>
- Takala, M. (2007). The work of classroom assistant in special and mainstream education in Finland. *British Journal of Special Education*, 34(1), 50–57.
- Takala, M. (2016). Koulunkäynninohjaajat – mahdollistajia. Teoksessa M. Takala (toim.). *Erytispedagogiikka ja kouluikä* [s. 126–136]. Gaudeamus.
- Työterveyslaitos (27.1.2021). Työelämätiето. Kuntalan työ ja työhyvinvointi. Työstressi ja väkivalta ammattialoittain. <https://www.tyoelamatieto.fi/#/fi/dashboards/kunta10>
- Vikman, M. & Pihakivi, S. (27.10.2021). Lukijoilta. Koulunkäynninohjaaja on koulujen arjen pelastaja. *Turun Sanomat*. <https://www.ts.fi/lukijoilta/5463675/Koulunkaynninohjaaja+on+koulujen+arjen+pelastaja>
- Webster, R. & Blatchford, P. (2014). Who has the responsibility for teaching pupils with SEN in mainstream primary schools? Implications for policy arising from the 'Making a Statement' study. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 3, 192–218. https://doi.org/10.1111/1471-3802.12070_4
- YLE (29.3.2020). Koulunkäynninohjaajat lomautettiin Oulussa – sen takia yhdeksänhenkisen erityisperheen arki muuttui hallitsemattomaksi kaaokseksi. <https://yle.fi/uutiset/3-11275784>